

Achthonderd jaar Koudekerke?

Een herdenking zonder jubileum

In een oorkonde uit het jaar onzes Heren 1198 wordt voor het eerst een zekere Willem van Koudekerke genoemd. Hij en zijn nakomelingen speelden in de dertiende en veertiende eeuw een rol van betekenis, niet alleen in de geschiedenis van Koudekerke, maar ook in die van het Graafschap Zeeland. In achthonderd jaar verandert er natuurlijk nogal wat. Maar er is nog steeds een dorp Koudekerke en er is zelfs nog steeds een Heer van Koudekerke. Reden genoeg om eens naar het begin terug te gaan.

Het geslacht Koudekerke

Zoals gezegd, Anno Domini 1198 wordt een zekere Willem, in het Latijn Willelmus de Kaldekerke, genoemd in een oorkonde van Graaf Dirk VII als een van zijn mannen ('hominum nostrorum'). Het is niet voor honderd procent zeker dat in deze akte de naam Koudekerke voor het eerst oplicht. Lange tijd leek dit wel zo, maar in de vorige eeuw is een lijst uit Echternach (Luxemburg) opgedoken. Deze lijst is een inventaris van goederen op Walcheren die eigendom waren van de abdij van Echternach (waar 'onze eigen apostel' Sint Willibrord in zijn schrijven de jongste dag verbeidt) en dateert uit de periode 1180-1210. De naam van de parochie Coldekirca wordt in deze lijst genoemd. Verder is pas vrij kort geleden aan het licht gekomen dat niet Willem van Koudekerke, maar een zekere Meinard, die verder onbekend is, de oudstbekende heer van het ambacht was. Het heeft er alles van weg dat het ontstaan van de parochie en het ambacht (het plaatselijk bestuur) van Koudekerke dichter bij 1150 dan bij 1200 moet liggen.

Dit echter terzijde, want overeind blijft dat de vermelding in de oorkonde van 1198 het eerste optreden vormt van het adellijke geslacht Van Koudekerke, dat is gesproten uit Willem, de zoon van Gillis (Egidius in het Latijn). Omdat in plaats van Gilliszoon ook wel Gielen werd geschreven, kunnen we hem, evenals een van zijn kleinzonen, gemakshalve Willem Gielen noemen. En Meinard dan? Die liet bij zijn overlijden blijkbaar geen zoon na, want anders zou volgens het Zeeuwse erfrecht Koudekerke in diens bezit of, als er meer zonen zouden zijn geweest, in het bezit van alle zonen zijn gekomen. Ik vermoed dan ook dat volgens het gewoonterecht van die tijd, bij de dood van Meinard diens leen in handen van de graaf is teruggevallen en dat vervolgens Willem met het ambacht is beleend. Een ambt kreeg je in leen, maar Willem zal het waarschijnlijk tevoren van de graaf hebben moeten kopen. Zo ging dat in de feodale samenleving.

Ook daarna is de heerlijkheid, zoals men het ambacht in latere eeuwen ging noemen, nog herhaaldelijk verkocht. De laatste keer in 1857 toen het ambacht alleen nog een private zaak was (de aan het ambacht verbonden heerschappij was in 1798 afgeschaft). Koper was jonkheer mr. A.P. van Doorn, die er f 5.475,- voor over had. Er waren toen nog enkele revenuen (inkomsten) aan verbonden. Het ambacht van Koudekerke is sindsdien onafgebroken in de familie Van Doorn gebleven. Vermeldenswaard is dat Huize Moesbosch de zetel is van de huidige ambachtsheer, jhr. mr. H. Rombout van Doorn. Ik geloof niet dat Moesbosch werkelijk iets met moes te maken heeft, maar veeleer met de

naam van de Koudekerkse edelman Moen (roepnaam voor Symoen), zoon van Willem Gielen. Historisch gezien zou de naam dus beter Moensbosch of Symoensbosch kunnen luiden.

Waar, zoals bij Willem het geval is, sprake is van mannen van de graaf, worden daarmee leenmannen bedoeld. Ze waren er in

Zegel van Gillis van Koudekerke, hangend aan de oorkonde van 1258. Vertaling randschrift: zegel van de edelman van Koudekerke (Rijksarchief in Zeeland, Archief OLV-Abdij regest-nr. 43).

vele soorten en gewichten. Met dat laatste bedoel ik het gewicht van hun functie. Het overgrote deel van de Zeeuwse ambachtsheren bestond uit mini-potentaatjes die alleen in hun eigen dorpen, gehuchten of buurtschappen gezag hadden. Tot deze groep behoorde Willem Gielen bepaald niet. Hij blijkt ook buiten zijn ambacht invloed te hebben uitgeoefend.

De hele dertiende en ook nog de eerste helft van de veertiende eeuw mocht het geslacht Van Koudekerke zich rekenen tot de voorname adellijke families in Zeeland Bewester Scheld; dit is het gedeelte ten

zuiden van de Schelde, de huidige Oosterschelde, dus Walcheren en de Bevelanden.

Aan het gezag van de zonen van Koudekerke komt echter omstreeks 1350 abrupt een einde na een gewapende opstand tegen de graaf. Het geslacht is daarna snel in de vergetelheid geraakt. In de oudste Zeeuwse kroniek (1551) is er geen spoor meer van te ontdekken. Praktisch het enige wat er in al die voorbije eeuwen over is geschreven, is een halve bladzijde tekst in deel I van de oude catalogus van de historisch-topografische atlas van het Koninklijke Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, de *Zelandia Illustrata*, uitgegeven in 1879. Terwijl er al die tijd een schat aan grondstoffen niet voor het oprapen – dat zeker niet – maar wel voor het opspitten heeft gelegen.

Uit de baaierd van losse details uit tal van oorkonden, zowel geschreven als gedrukte, de gepubliceerde jaarrekeningen van het Graafschap Zeeland en de oude Zeeuwse kronieken etc. is stukje bij beetje een levendig portret van de oude regentenfamilie Van Koudekerke ontstaan. Het is een beeld van heren als Willem Gielen en zijn kleinzoon Wisse (loyale leenmannen en raadgevers van de graaf); rebellen als Gillis en zijn kleinzoon Simon van der Hooge (fervente flaminganten [aanhangers van de Vlamingen]); vrouwen en dochters met welluidende namen (Beatrijs, Margriet, Kateline en Adelise); geestelijken als Hugo Paep, Balduynus Wilhelmus'zoon (van wie een heel aardige signatuur bewaard is gebleven) en meester Simon van der Hooge junior, kanunnik van de Dom te Utrecht; ridders (Raas van Gillis) en ridders-in-spe (Gillis, de vader van Raas en Gillis Pietersz.), toentertijd als knapen beti-

teld; een 'dochter van Koudekerke' die het tot burggravin van Leiden bracht (vrouw Justina van Leiden, geboren de Gouwer van Koudekerke, in tweede echt de vrouw van Dirk van Leiden).

Kastelen en sterkten

Voor zover dit nog niet voldoende is om het aanzien van dit geslacht aan te duiden, kan nog gewezen worden op de kastelen die de heren bouwden.

Wisse was de eerste. Hij bouwde in Oud-Vlissingen een steenhuis of sterkte (1264). Zijn zoon Simon moet de bouwheer zijn geweest van het eerste slot Ter Hooge (vóór 1290). Het eerste huis Der Boede moet zijn gebouwd vóór 1331. Willem en Pieter van der Boede, volle neven van Simon, waren de eerste kasteelheren. Willem was bovendien paardenkoopman. Pieter was baljuw van Vlissingen.

Het kasteel van Koudekerke

Ook in Koudekerke heeft een kasteel gestaan. Hiermee werd in 1317 Maude Symonszoon, een van de tientallen nazaten van Willem van Koudekerke, beleend. In 1354 werd het nog eens in een oorkonde vermeld. 'Dat steenhuis te Koudekerke, alsoe alst begryp is daer mit der graft, die daer ommeloept', komt dan in handen van Floris van Borsele. Maar waar stond dat steenhuis?

Van oudsher had een ambachtsheer een stuk vrijland gelegen tegen de dorpskern. Rond Koudekerke lagen drie bergen op vrijland. Bij een van deze zou het kasteel kunnen hebben gestaan. Wellicht bij de noordelijke berg waar men vroeger een gracht vond en waar de hofstede Het Noordhof (Braamweg 1) staat.

Willem Gielen

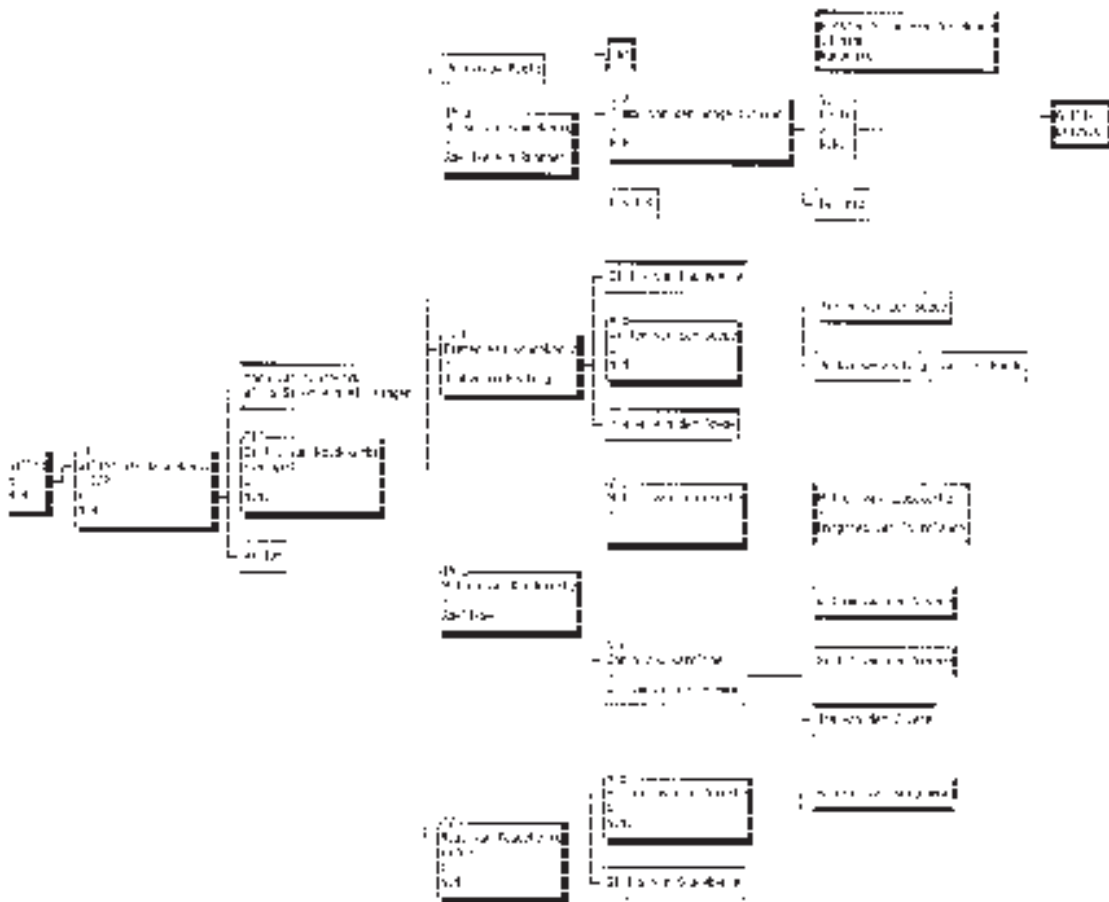
Ter afronding nog enkele bijzonderheden over Willem Gielen. Uit de oorkonden waarin zijn naam voorkomt (behalve 1198 ook 1211 en 1213), blijkt dat hij herhaaldelijk deel uitmaakte van een selecte groep edelen uit Holland en Zeeland, die zich in Middelburg rondom de graaf bevond. De

Signatuur of handtekening van Balduynus Wilhelmus' zoon van Koudekerke, notarius, deken en provisor van Walcheren op de oorkonde van 28 januari 1343 (Rijksarchief in Zeeland, Archief OLV-Abdij registnr. 320)

graaf was gewoon tweemaal per jaar hierheen te reizen om de rechtspraak en het bestuur uit te oefenen.

Willem had drie zonen: Simon (van wie ik denk dat zijn roepnaam Moen verscholen zit in het Moe(n)sbosch), Gillis (die in 1250 samen met Pieter van Souburg de handschoen opnam tegen graaf Willem II) en

Na veel puzzelwerk met de talrijke namen is het gelukt een beknopte, min of meer voorlopige genealogie van het geslacht Van Koudekerke samen te stellen. Deze stamboom, die de periode van ca. 1200 tot ca. 1350 beslaat, omvat zes generaties Van Koudekerke, daaronder begrepen de takken Van der Hooge en Van der Boede. Alleen van deze laatste tak zijn ook nadien nog afstammelingen bekend; als laatste Eloy Geertsz. van der Boede, notaris en raad van Middelburg in 1550.

Willem junior. Willem had nauwelijks het hoofd neergelegd, of zijn zonen hadden al ruzie over de tiend van Koudekerke. Dat was in 1221.

‘Ouwe Willem’ bracht waarschijnlijk zijn

laatste levensjaren door ‘in dien cloester in Middelburgh’. Zijn achterachterkleinzoon meester Simon van der Hooge (de kanunnik of kapittelheer) zonderde in zijn testament uit 1335 een deel van zijn voorvaderlijk grondbezit af voor de stichting van een capelrie (altaarbediening) in dit klooster, de abdij. ‘Want daer leghet Wisse van Coudekercke ende Symoen van der Hoghen ende mine vorders.’ Wisse was de grootvader, Symoen de vader van meester Simon. Onder ‘mine vorders’ is te verstaan: mijn voorouders.

Slot

Hoewel al een halve eeuw uitwonend inboorling en enigszins vervreemd van

mijn oude dorp, zou ik het een jammerlijke zaak vinden als het jaar 1998 zou verstrijken zonder ook maar een enkele terugblik op het historische jaar 1198. Vandaar dat de gedachte rees om van deze heuglijke gebeurtenis in dat jaar de wete te doen

aan de lezers van *De Wete*. Daarom dit verhaal. Het is verre van volledig, maar dat is in een artikeltje als dit niet mogelijk.

W. Aarnouts

Honderd jaar Kaljouw Oud papier

'Kaljouw Oud papier': voor Abeelenaars, Souburgers en ook voor de rest van Walcheren geen onbekend begrip. Regelmatig rijden de containerwagens met oud papier door straten en wegen van Walcheren. Het is een bedrijf dat al vele jaren bestaat en thans een mijlpaal heeft bereikt: het honderdjarig bestaan.

De precieze datum van oprichting heb ik niet kunnen achterhalen, maar het zal rond het jaar 1897 zijn geweest dat de grootvader van de huidige eigenaar is begonnen met een handeltje in vodden en oud ijzer en dergelijke. Het was Jan Kaljouw, geboren in 1863 in Grijskerke en wonende te Oost-Souburg op de Grote Abeele. Hij is mijn grootvader en ik ben naar hem vernoemd. De huidige eigenaar, Wim, is mijn broer.

Het feit dat mijn grootvader honderd jaar geleden met zijn bedrijfje is begonnen, heb ik achterhaald aan de hand van twee aangiften van de geboorte van zijn kinderen. In de geboorteakte van zijn dochter Sara, geboren in de gemeente Oost- en West-Souburg op 7 februari 1896, staat hij ingeschreven als werkmán, terwijl hij in de akte

van een volgend kind in september 1897 en de akten van zijn volgende kinderen werd ingeschreven als voddenkoopman. Dus kunnen we zeker aannemen dat hij rond het jaar 1897 begonnen is als kleine zelfstandige.

Heel klein is het begonnen. Met een hondenkar ging Kaljouw de deuren langs om vodden en oude metalen, zoals ijzer, koper, lood en zink op te kopen. In verband met zijn gezondheidstoestand was hij er min of meer toe genoodzaakt. Als gevolg van een ernstige maagbloeding kon hij het vrij zware beroep van spoorwegarbeider niet langer meer uitoefenen. Volgens familieoverlevering schijnt het vooral op aandringen van zijn vrouw geweest te zijn dat hij met het zware werk is gestopt en als voddenkoopman langs de straten ging trekken. Dokter Huisman (zijn huisarts) zou hem nog aan geld geholpen hebben om een kar en een hond te kopen, want het gezin was heel arm.

In het begin zal grootvader voornamelijk in Oost- en West-Souburg en de omliggende dorpen 'gelopen' hebben. Later breidde zijn werkterrein zich uit tot bijna alle dorpen